

ธรรมราชาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

Dhammarājā in Theravāda Buddhist Philosophy

พระครูไพโรจน์ศิริรักษ์^{1*}, พระมหาจักรพันธ์ สุรเตโช²

Phra Kruphairrotkirak¹, PhramahaJakkaphan Suratejo²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่²

Mahhachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Rai Campus¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus²

*Corresponding Author, email: commb444@gmail.com

(Received: September 14, 2020 | Revised: May 18, 2021 | Accepted: May 18, 2021)

บทคัดย่อ

ปรัชญาฮินดู มีผู้ปกครองที่เรียกว่า “ธรรมราชา” เป็นวรรณกะษัตริย์ มีสถานะเป็นทั้งธรรมราชาและเทวราชา ปกครองบ้านเมืองภายใต้หลักเทวาริปไตย และมีเป้าหมายเพื่อให้คนทุกวรรณะอยู่เป็นสุขในเทวรัฐ ส่วนตามพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้ปกครองแบบธรรมราชาต้องเป็นผู้มีคุณธรรมประจำตัว และมีหน้าที่ทางศีลธรรมต่อสังคม ปกครองบ้านเมืองโดยหลักธรรมาธิปไตย และมีเป้าหมายเพื่อให้ทุกคนเป็นคนดีมีความสุขในธรรมรัฐ พุทธปรัชญากับปรัชญาฮินดู มีแนวคิดบางประเด็นที่เห็นตรงกันและเห็นแย้งกัน ประเด็นสำคัญในพุทธปรัชญาที่เห็นแย้งกับปรัชญาฮินดู คือแนวคิดธรรมาธิปไตย ซึ่งโต้แย้งแนวคิดเทวาริปไตย และแนวคิดธรรมวิชัยโต้แย้งแนวคิดสงครามวิชัย ปัญหาเรื่องดังกล่าวทำให้เห็นถึงอิทธิพลในปรัชญาฮินดูที่ใช้ความเชื่อในอำนาจเทพเจ้า เป็นวิธีการขึ้นไปสู่เป้าหมายการมีอำนาจทางการเมือง ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่ทุกคนไม่สามารถพิสูจน์และเข้าถึงอำนาจเทพเจ้าได้ และเห็นด้วยและสนับสนุนแนวคิดแบบธรรมาธิปไตยในพุทธปรัชญาที่ใช้วิธีการปฏิบัติดีทางกายวาจาและ

ใจ ไปสู่อำนาจทางการเมือง ซึ่งทุกคนสามารถปฏิบัติ หรือพิสูจน์ได้ในโลกแห่งความเป็นจริง ด้วยปัญญาของตนเอง

คำสำคัญ: ธรรมราชา, ปรัชญาเถรวาท

Abstract

In Hindu philosophy, The Ruler called Dhammarājā is from a Royal Caste holding the status of both Dhammarājā (the Righteous King) and Devaraja (the Divine Right King). He rules the kingdom under the principles of Devadhipataya. (the Divine Authority) wishing all castes of people live happily in the Divine State. According to Theravāda's philosophy, Dhammarājā ruler should be a moral person having a moral duty to society, ruling the state by supremacy of the righteousness purposing to upgrade everyone being a good and happy person in the Righteous State In Buddhist philosophy and Hindu philosophy, there are either some corelated ideas or contradictory ideas. The important contradictory point in Buddhist philosophy against Hindu philosophy is the concept of Righteous sovereignty. It disputes the concept of the Divine Right sovereignty. And the concept of Dhammavijaya (Righteous conquering) contrasts to the concept of Sangamavijaya (Conquering by war) From the above mentioned analysis, it implies that the sovereignty in Hindu philosophy has utilized the belief in the power of God paving the way to seize political power. Such a belief is hard to accessibly prove and reach to the God's power. The author agrees and supports the concept of Righteous sovereignty in Buddhist philosophy. For the reason that is practiced good in body, verbal and mind to pave the way to the political objective. This could be practiced and proved by everyone in the actual world with their own intelligence.

Keywords: Dhammaraja (Righteous King), Theravada Philosophy

1. บทนำ

ระบอบการปกครองต่างๆ อาจมีจุดดีและจุดบกพร่องแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของเงื่อนไขหรือภาวะแวดล้อมทางสังคมที่มีอยู่ในขณะนั้น จึงไม่สามารถจะชี้ชัดได้ว่า ระบอบการปกครอง ใดเป็นระบอบที่ดีที่สุด หรือไร้ประสิทธิภาพที่สุด แม้นักวิชาการจะแบ่งแนวคิดทางการเมืองออกเป็น ฝ่ายตะวันออกและตะวันตก แต่ก็ไม่สามารถจะแยกความคิดของแต่ละฝ่ายออกไปได้อย่างเอกเทศ เนื่องจากในแต่ละระบอบการปกครอง ต้องใช้แนวคิดการปกครองแบบผสมผสานจากปรัชญาการเมือง ทั้งฝ่ายตะวันออกและตะวันตก ทั้งนี้เพื่อเพิ่มเติมจุดที่ควรปรับปรุงและเพิ่มส่วนที่เป็นจุดแข็งให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามแนวคิดปรัชญาการเมืองต่างๆ จะมีการนำไปสู่การปฏิบัติในระบอบการ ปกครองต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับผู้ปกครองที่ดี ที่สุดยังเป็นประเด็นที่นำมาวิพากษ์ วิเคราะห์ วิเคราะห์และถกเถียงกัน เพื่อแสวงหาคำตอบหรือหาข้อสรุปว่า ผู้ปกครองที่ดีที่สุด ควรมีคุณลักษณะอย่างไร (ที.ปา. (ไทย) 11/84/62-63)

แนวคิดเรื่องธรรมราชาตามแนวพุทธปรัชญาถือว่า เป็นหลักการบริหารบ้านเมืองด้วยเหตุและผลบนกฎศีลธรรมสากล และเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อผู้ปกครองในหลายภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิด เกี่ยวกับผู้ปกครองแบบธรรมราชาที่เน้นการมีคุณธรรมซึ่งปรากฏในพระสูตรต่างๆ เช่น จักกวัตติสูตร มหาสุทฺธสนสูตร ัมมราชาสูตร เป็นต้น ก็เป็นแนวคิดหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายประเทศ และได้รับการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงปรัชญาและศาสนา แต่ก็ยังเป็นปัญหาหรือเกิดความสับสนว่า ผู้ปกครองแบบธรรมราชามีลักษณะเป็นแบบเทวราชาหรือเป็นแบบธรรมราชาธิปไตย

ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญาดังกล่าว ส่วนหนึ่งมาจาก การที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมโดยทรงยกผู้ปกครองแบบธรรมราชาให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้ปกครอง ในสังคมการเมืองฮินดูยุคนั้น เป็นเหตุให้แนวคิดทางการเมืองบางประเด็นก็ตรงกับปรัชญาพราหมณ์ หรือฮินดู บางประเด็นก็เป็นแนวคิดการเมืองใหม่ที่ทรงสอนเพื่อโต้แย้งปรัชญาฮินดู จึงทำให้แนวคิด ธรรมราชาทั้งสองฝ่าย มีความผสมผสานกลมกลืนกัน และในยุคพุทธกาล เหตุการณ์ทางการเมืองในรัฐ ที่เรืองอำนาจ เช่น รัฐมคธ วัชชี เป็นต้น ก็ปรากฏอยู่ทั้งในปรัชญาฮินดูและพุทธปรัชญา แต่ถึงอย่างนั้นพระพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาที่แยกตัวออกมาจากศาสนาฮินดู ด้วยเหตุนี้จึง เกิดปัญหาหรือข้อถกเถียงทางวิชาการว่า ระหว่างแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในปรัชญาฮินดูกับ ในพุทธปรัชญาเป็นอันเดียวกันหรือมีลักษณะเฉพาะหรือแตกต่างกันอย่างไร และแนวคิดผู้ปกครองแบบ ธรรมราชาในพุทธปรัชญามีพัฒนาการมาจากปรัชญาฮินดูในลักษณะใด

2. แนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชา

แนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญา มีวิวัฒนาการกำเนิดความคิดมาจากสอง ส่วนคือ ประการที่หนึ่ง คือ ปัจจายภายนอก ได้แก่ เป็นวิวัฒนาการความคิดมาจากแนวคิดธรรมราชา ในปรัชญาฮินดู เนื่องจากพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในท่ามกลางสังคมแบบฮินดู จากความเป็นจริงด้านประวัติศาสตร์นั้น พระพุทธองค์ในขณะที่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะก็ทรงศึกษาคัมภีร์พระเวทหรือมีวิธีปฏิบัติ แบบพราหมณ์หรือฮินดูมาก่อน เมื่อผนวชและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็ทรงประกาศคำ สอนในสังคมฮินดู ไม่ได้ปรับเปลี่ยนภาวะแวดล้อมทางการเมืองแต่อย่างใด เพียงแต่พระพุทธองค์ทรง

ตรัสหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาภายในจิตใจของมนุษย์เป็นหลัก โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ทุกคนเข้าใจสาเหตุแห่งความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์ของชีวิตได้อย่างถูกต้องหรือดับความทุกข์ ได้อย่างแท้จริง (ส. ศิวรักษ์, 2551, น. 173-174)

เมื่อพิจารณาจากการที่พระพุทธองค์ทรงประกาศคำสอนอยู่ในสังคมฮินดู ซึ่งเป็นสังคมที่มี ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในยุคนั้น แนวคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองแบบธรรมราชาแบบฮินดูที่นิยมใช้กันอยู่ในขณะนั้น พระพุทธองค์ก็ไม่ได้ทรงขัดแย้งหรือกล่าวร้ายแต่ประการใด หากแนวคิดใดเข้ากันได้ กับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาพระองค์ก็ทรงสนับสนุนว่า เป็นการกระทำที่ดีอยู่แล้ว หากแนวคิดใด ขัดกับหลักพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามแล้วเกิดความเดือดร้อนหรือได้รับผลเป็นทุกข์ในภายหลัง พระ พุทธองค์ก็จะทรงเสนอหลักคำสอนหรือแนวคิดใหม่ เช่น ตามคติของพราหมณ์เชื่อว่า การประกอบพิธี บูชามหาอายุ โดยการฆ่าสัตว์จำนวนมาก เช่น โค ลูกโค แพะ และแกะ อย่างละ 700 ตัวเพื่อบูชายัญ จะเป็นมหากุศลอย่างยิ่งใหญ่ แต่พระพุทธองค์ไม่ได้คัดค้านหรือปฏิเสธการบูชายัญแบบพราหมณ์นั้น เพียงแต่พระองค์ทรงชี้โทษของการบูชายัญเช่นนั้นและเสนอคำสอนใหม่ว่า วิธีการบูชามหาอายุที่จะได้รับผลเป็นมหากุศลนั้นคือ การไม่เบียดเบียน การไม่ฆ่าชีวิตของสัตว์อื่น ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การ ทำทานแก่ผู้อื่นหรือบูชาบุคคลที่ประพฤติดีมีหลักกุศลกรรมบถ 10ประการ เป็นต้น (ที.สี. (ไทย) 9/23-358/125-150)

แนวคิดการเมืองฮินดูได้เสนอแนวคิดระบบวรรณะว่าเป็นนโครงสร้างสำคัญในระบบการเมืองเนื่องจากเป็นการวางระบบด้านบทบาทหน้าที่ทางสังคมของทุกคนทุกวรรณะไว้อย่างชัดเจน แต่คนกลับบิดพลิ้วต่อหลักการของฮินดูไม่ได้ยึดมั่นในหลักความเชื่อดังกล่าว จึงเกิดปัญหาระหว่างวรรณะและปัญหาสังคม

การเมือง จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันความเชื่อเรื่องวรรณะเพิ่มมากยิ่งขึ้น แต่ละวรรณะกลับแบ่งแยกวรรณะย่อยออกไปอีก นับเป็นร้อยๆ วรรณะ (พระมหาจรรยา สุทธิธนาโณ, 2548, น. 22) และความเชื่อเรื่องวรรณะนี้ไม่สามารถลบให้หมดสิ้นไปจากโลกนี้ได้ แม้จะมีการออกกฎหมายไม่ให้เลือกปฏิบัติต่อกันในระบบวรรณะมานานกว่า 50 ปี ยังมีการเลือกปฏิบัติต่อกันมาเช่นเดิม โดยเฉพาะการปฏิบัติไม่ดีต่อวรรณะจันทาลจึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของกันและกัน (พระมหาอ้าย อธิปญโญ, 2553, น. 30-35) นอกจากนั้น คนวรรณะสูงยังถูกเหยียดหยามคนวรรณะต่ำอย่างรุนแรงและปิดกั้นสิทธิทางสังคมและศาสนา นำไปสู่ความไม่กลมเกลียวไร้เอกภาพ ไม่มีความสามัคคี เกิดภาวะขัดแย้งในสังคม วรรณะกษัตริย์มีหน้าที่รบ ปกป้องประเทศ ส่วนวรรณะอื่นคิดว่ามีไขหนาทึบ จึงทำให้สังคมการเมืองขาดเสถียรภาพ (พระมหานรงค์ กนต์สีโล, 2548, น. 16)

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์เสนอแนวคิดทางการเมืองใหม่ที่แตกต่างหรือเห็นแย้งจากแนวคิดเดิมกล่าวคือ แนวคิด การทำพิธีบูชามหาบุญแบบใหม่ที่ดีหรือเป็นมหากุศล คือ การไม่ฆ่าหรือประหารชีวิตของสัตว์อื่น เมื่อ บูชาบุญแล้วต้องก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ไม่เกิดความเดือดร้อนหรือทุกข์ใจในภายหลัง

ความเป็นธรรมราชาแบบพุทธ แม้จะวิวัฒนาการมาจากปรัชญาฮินดูแต่ก็เป็นแนวคิดที่มีความเห็นแตกต่างคือเห็นแย้งกับทัศนะฮินดู คือ การได้อำนาจแห่งธรรมราชาเกิดจากการปฏิบัติตามหลักจักรวรรดิวัตรและกุศลกรรมบถ รักษาศีล 5,8 ไม่ใช่เทพเจ้ามอบความเป็นธรรมราชาให้ทุกคนมีความเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์หรือความเป็นคน มีสิทธิเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเองและการทำความดีเพื่อไปสู่ความเป็นธรรมราชาได้ ไม่ได้จำกัดเฉพาะวรรณะกษัตริย์ที่ฮินดูกำหนดไว้ในการใช้อำนาจการปกครองนั้น ธรรมราชาแบบพุทธมีสิทธิและใช้

สติปัญญาของตนเองในการปกครองไม่ได้อาศัยอำนาจจากกฎเทวสิทธิ์หรือจากมมือที่มองไม่เห็นแต่ประการใด เป็นการใช้อำนาจทางการเมืองบนสถานการณ์จริงในสังคมการเมืองบนโลกมนุษย์ไม่มีการบัญชาด้านอำนาจจากจากเทวโลกเหมือนอินดู

แนวคิดเรื่องผู้ปกครองแบบธรรมราชา เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากความเห็นแย้งกันหรือเป็นข้อถกเถียงกันในหลักการ และวิธีการปกครองระหว่างผู้ปกครอง แบบอรรถาธิปไตยกับผู้ปกครองแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ การปกครองแบบอรรถาธิปไตยที่ขาดสติ และขาดคุณธรรมในการปกครอง จึงทำให้เกิดปัญหาทางการเมืองเป็นเหตุนำไปสู่วิวัฒนาการทางการเมือง ก่อให้เกิดแนวคิดแบบธรรมาธิปไตยหรือผู้ปกครองแบบธรรมราชาขึ้น (ส. ศิวรักษ์, 2551, น. 91)

นอกจากนั้น แนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชานั้น ก็มีปรากฏในพระสูตรอื่นๆ เช่นมหาสุทตฺตสูตร มหเวทสุตฺต ธรรมราชาสูตร เป็นต้น แต่ในจกัณฐกัตติสูตรจะกล่าวถึงแนวคิดปรัชญาทางการเมือง ไว้อย่างเป็นระบบ และมีรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ปกครองที่เป็นคู่ขัดแย้งกันระหว่างผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม และผู้ปกครองที่ไม่ดี หรือขาดคุณธรรม

ดังนั้น เพื่อความเข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับกำเนิดผู้ปกครองแบบธรรมราชา จะได้อธิบาย วิวัฒนาการกำเนิดผู้ปกครองแบบธรรมราชา โดยการกำเนิดของพระธรรมราชานั้น เริ่มต้นจากการที่พระพุทธเจ้า ได้ทรงสอนเรื่องที่พึงแห่งชีวิตแก่พระภิกษุ โดยทรงตรัสว่า “ธรรม” เป็นที่พึงสูงสุด (พอล ดาวสเวลล์, 2555, น. 7)

คำว่า “ธรรม” ดังกล่าว หมายถึง การมีสติในการดำรงชีวิตทุกอิริยาบถ เรียกว่า การเจริญสติปัฏฐานสี่ เมื่อมีธรรมดังกล่าวเป็นเครื่องดำรงอยู่แห่งชีวิต จะเป็นการปิดกั้นหรือป้องกันความชั่วหรือความเสื่อมไม่ให้เข้ามาทำลายชีวิต จากความหมายนี้ “ธรรม” เท่านั้นที่เป็นที่พึงสูงสุดของชีวิต

นอกจากนั้น ในจกัถวัตติสูตร (ที.ปา (ไทย) 11/80/59) พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองของพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นธรรมราชา ซึ่งปกครองบ้านเมืองโดยธรรม และสร้างอาณาจักรจนเกิดความมั่งคั่ง เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน มีความสัมพันธ์ทางคุณธรรมที่ดีระหว่างผู้ปกครองและประชาชน

3. ผู้ปกครองแบบธรรมราชาตามทัศนะปรัชญาฮินดู

แนวคิดธรรมราชาในปรัชญาฮินดู เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มีอยู่ใน ยุคอินเดียหรือฮินดูโบราณ และจะเป็นบทสะท้อนให้เห็นพัฒนาการทางความคิดหรือเห็นบ่อเกิด แนวคิดธรรมราชาในทางพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนมากขึ้น (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2524, น. 311)

ในปรัชญาฮินดู ถือว่า สรรพสิ่งอยู่ภายใต้กฎตายตัวที่เทพเจ้าสร้างขึ้น กล่าวคือ ธรรมชาติของมนุษย์มาจากการสร้างของเทพเจ้า มนุษย์ก็คือคนของเทพเจ้า มีความเสมอภาคกันในแง่ความเป็นคนของเทพเจ้า แต่ไม่มีความเสมอภาคกันหรือไม่เท่าเทียมกันในด้านอื่น เนื่องจากมนุษย์ในแต่ละวรรณะ ถูกสร้างมาจากอวัยวะของเทพเจ้าที่แตกต่างกัน จึงมีบทบาทหน้าที่ใน สังคมที่แตกต่างกัน ทุกคนไม่มีสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติแห่งชีวิตของตน จึงดำเนินชีวิตตามสิทธิ ที่เทพเจ้ามอบให้เท่านั้น ดังนั้น มนุษย์จึงมีความแตกต่างกัน มีความไม่เท่าเทียมกัน และแปลกแยกมา ตั้งแต่เกิดทั้งด้านอวัยวะของเทพเจ้าที่เป็นแหล่งกำเนิดของวรรณะต่างๆ สถานะ บทบาทหน้าที่ คุณค่า ของชีวิตและการประกอบอาชีพในสังคม (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2548, น. 2-4)

ในทัศนะเกี่ยวผู้ปกครองจะมีสถานะแตกต่างกันคือ ราชา กษัตริย์ มหาราชา หรือจักรพรรดิ ล้วนมีบทบาทและหน้าที่ภายใต้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่กำหนด

โดยเทพเจ้า ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองตามหน้าที่หรือธรรมะที่เทพเจ้ากำหนดไว้ เนื่องจากผู้ปกครอง ไม่มีอำนาจในการตรากฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์ในการปกครองเอง และผู้ปกครองที่มีสถานะเป็นราชา อาจจะมีอำนาจทางการเมืองไม่เท่าเทียมกัน กับผู้ปกครองแบบมหาราชา (John Bierhorst et al., 2009, p. 717)

ผู้ปกครองจะมีชื่อเรียกว่าอย่างไรก็ตาม ล้วนมีจุดรวมเดียวกันคือ เกิดขึ้นจากอำนาจของเทพเจ้าและได้รับหน้าที่ทางการเมืองมาจากเทพเจ้า

การที่ผู้ปกครองมีสถานะเป็นธรรมราชา เพราะทำหน้าที่ตามธรรมะหรือหน้าที่ของวรรณะกษัตริย์โดยมีหน้าที่หลักคือปกครองรัฐและเป็นนักรบ และการมีสถานะเป็นผู้ปกครองแบบเทวราชา เพราะใช้อำนาจในการบริการบ้านเมืองตามการบงการของเทพเจ้าต่างๆ ผู้ปกครองจึงมีคุณลักษณะความเป็นธรรมราชาและเทวราชาอยู่ในคนเดียวกัน (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2548, น. 7)

จากเหตุผลนี้ ผู้ปกครองในฮินดูจึงมีสถานะเป็นธรรมราชาและเทวราชามีหน้าที่สนองอำนาจเทพเจ้าและปฏิบัติตามหลักการปกครองอยู่บนฐานความเชื่ออำนาจเทพเจ้าทุกประการ สังคมการเมืองแบบฮินดู จึงมีลักษณะเป็นรัฐเทวาธิปไตย คือ เทพเจ้ามีอำนาจสูงสุดในรัฐ (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2548, น. 9)

จะเห็นได้ว่า ปรัชญาฮินดูนั้น เป็นแนวคิดที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นระบบความคิดที่อิงบทบาท ด้านการสร้าง การควบคุม การรักษาและการทำลายจากเทพเจ้าทั้งนั้น จึงเรียกว่า ปรัชญาการเมือง แบบเทวนิยม

4. ผู้ปกครองแบบธรรมราชาตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดธรรมราชา ในปรัชญาฮินดู พบว่า มีส่วนเชื่อมโยงให้เกิดแนวคิดธรรมราชาแบบพุทธ โดยพิจารณาจากสาระสำคัญของปรัชญาฮินดูที่ว่า เทพเจ้า

เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ และกิจกรรมทางการเมืองทุกอย่าง สังคมการเมืองในโลกมนุษย์จะเชื่อมกับสังคมการเมืองในเทวโลก หรือยึดวิถีปฏิบัติตามวิธีการของเทพเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ และมีการสื่อสารสัมพันธ์ไปยังเทพเจ้า ในเทวโลกอยู่เสมอ จึงเป็นแนวคิดปรัชญาการเมืองที่อยู่บนฐานความเชื่อทางอภิปรัชญาและยากที่ แก้ปัญหาทางการเมืองได้ตรงตามความเป็นจริงดังในโลกมนุษย์

ดังนั้น แนวคิดธรรมราชาในพุทธปรัชญา จึงเกิดขึ้นเพื่อโต้แย้งหรือเสนอทางออกให้กับปัญหาเหล่านั้น โดยมีแนวคิดสำคัญว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมทางการเมือง การกระทำความดีทางกาย วาจาและใจ เป็นวิธีการที่ทำให้การเมืองไปสู่เป้าหมายทางการเมือง และมนุษย์เป็นผู้ควบคุมจัดการรัฐด้วยมนุษย์เอง

การจะมีรัฐการเมืองที่ดีต้องมีผู้ปกครองที่ดี คือ ผู้ปกครองแบบธรรมราชาพบว่า ตัวชี้วัดคุณลักษณะของธรรมราชาในพุทธปรัชญาเถรวาท มี 2 ประการสำคัญ คือ 1) การมีคุณธรรมจริยธรรมส่วนตัว (Individual Ethics) และ 2) การมีพันธะ หน้าที่ด้านศีลธรรมต่อสังคม (Social Ethics) โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. การมีคุณธรรมจริยธรรมส่วนตัว (Individual Ethics) หมายถึง ความมีภาวะ ผู้นำ ซึ่งประกอบด้วยภาวะผู้นำด้านกายภาพและด้านจิตภาพ คือ 1) ด้านกายภาพ หมายถึง เป็นผู้ที่มี ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีบุคลิกภาพดี เข้มแข็ง กล้าหาญ อดทน น่ายเกรงขาม น่ายศพร เป็นที่รัก ของประชาชน มีชาติตระกูลดีไม่เสื่อมเสียด้านคุณธรรมจริยธรรม และ 2) ด้านจิตภาพ หมายถึง เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้จริยศาสตร์การเมืองและคบคนดีหรือกัลยาณมิตร และนอกจากนั้นต้องมีคุณธรรมจริยธรรม ในการดำรงตนทั้งก่อนดำรงตำแหน่งและขณะดำรงตำแหน่งผู้ปกครอง เป็นแบบอย่างทางคุณธรรม ทั้งทางกาย ทางวาจาและใจมีจิตคิดภายใต้หลักกุศลกรรมบถ 10 และ ศีล 5, 8 (พระธรรมปิฎก, 2538, น. 410)

2. การมีพันธะหน้าที่ด้านศีลธรรมต่อสังคม (Social Ethics) หมายถึง การปกครองโดยธรรม มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ คือ การขึ้นสู่อำนาจโดยธรรม ไม่ได้แย่งชิงอำนาจจากบุคคลอื่น และประชาชนก็ยินดียอมรับการขึ้นสู่อำนาจการปกครองนั้นด้วย ธรรมราชาจะรักษาอำนาจไว้ได้ก็ด้วยการประพฤติตามหลักการของความเป็นธรรมราชาอย่างไม่บกพร่อง มีหลักธรรมาธิปไตยโดยให้ธรรมหรือหลักการที่เป็นธรรมเป็นอำนาจสูงสุด บริหารบ้านเมืองบนหลักการวิธีการ และเป้าหมายทางการเมืองที่ประกอบด้วยธรรม นโยบายทางการเมืองที่เป็นพันธะหน้าที่ทางศีลธรรมในการปกครองนั้น อยู่ภายใต้หลัก จักรวรรดิวัตร 12 กุศลกรรมบถ 10 และ ศีล 5,8 และบริหารจัดการด้านการรักษา ป้องกันและคุ้มครองรัฐหรือผู้ใต้ปกครองด้วยธรรม และขยายนโยบายธรรมวิชัยให้มีการปฏิบัติจริงในพื้นที่ต่างๆ (พระธรรมปิฎก, 2538, น. 410-411)

นอกจากนั้น ยังขยายหลักธรรมวิชัยไปยังผู้ปกครองในรัฐที่เป็นเมืองขึ้น โดยมีต้องใช้ศัสตราอาวุธ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้ใต้ปกครองโดยมีเป้าหมายคือ แก้ปัญหาสังคม ทั้งด้านกายกรรมหรือภาวะแวดล้อมทางกาย ระบบเศรษฐกิจ ระบบการพูดหรือการสื่อสาร และการสร้างศักยภาพทางความคิดให้มีความเห็นที่ถูกต้องหรือมีปัญหา

ผู้ปกครองแบบธรรมราชากับประชาชนในรัฐ ต่างก็ต้องเป็นคนดีอยู่ภายใต้หลักคุณธรรมในการปกครองรัฐที่เป็นชุดความคิดเดียวกัน คือ หลักจักรวรรดิวัตร หลักกุศลกรรมบถ 10 ศีล 5 และ ศีล 8 เพียงแต่ผู้ปกครองแบบธรรมราชานั้น เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบสูงในรัฐ ต้องมีหลักคุณธรรมส่วนตัวและมีพันธะหน้าที่ศีลธรรมด้านสังคมด้วย

ส่วนประชาชนนั้นก็ต้องมีคุณธรรมในการควบคุมตนเองให้เป็นคนดีในรัฐ และมีพันธะหน้าที่ด้านศีลธรรมต่อครอบครัวหรือชุมชนที่ตน เกี่ยวข้องรวมทั้งการ

ประกอบอาชีพ การจะเป็นระบบธรรมรัฐได้นั้นทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองต่างก็ต้องเป็นคนดีภายใต้กฎแห่งธรรมอันเดียวกัน

5. ธรรมราชาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดเรื่องผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญา เป็นแนวคิดทางการเมืองที่มีวิวัฒนาการมาจากปรัชญาการเมืองฮินดู โดยเฉพาะ คำว่า ธรรมราชา พระเจ้าจักรพรรดิ ราชากษัตริย์ เป็นคำบัญญัติหรือเป็นภาษาที่ใช้เรียกสถานะตำแหน่งของผู้ปกครองในยุคนั้น หลังจากที่พระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นในท่ามกลางสังคมฮินดูก็ยังใช้คำเหล่านี้เรียกตำแหน่งผู้ปกครอง เพียงแต่พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวคิด เนื้อหา หลักการ วิธีปฏิบัติบางประเด็นให้มีความแตกต่างจากปรัชญาฮินดู (อารยวงโส, 2555, น.131-132)

ธรรมราชาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ถือเป็นพัฒนาการก่อให้เกิดแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญา ซึ่งจะได้อธิบาย เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. แนวคิดผู้ปกครองในปรัชญาฮินดู เป็นแนวคิดทางปรัชญาการเมืองที่เชื่อมโยงให้เกิดแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญา ซึ่งในพุทธปรัชญาก็มีข้อโต้แย้ง หรือ หาเหตุผลมาอธิบายประเด็นทางการเมืองที่ปรัชญาฮินดูเสนอไว้ให้สมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีประเด็นสำคัญ ได้แก่ (เสฐียร พันธรังษี, 2552, น. 284)

(1) แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ในปรัชญาฮินดูเชื่อว่ามนุษย์แบ่งออกเป็น 4 วรรณะหลัก คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร และมนุษย์ทุกคนเป็นคนของเทพเจ้า เป็นผู้ได้รับสิทธิแห่งชีวิตและสิทธิทางการเมืองจากเทพเจ้าเท่านั้น วรรณะกษัตริย์เท่านั้น มีสิทธิเป็นผู้ปกครอง

ส่วนในพุทธปรัชญา เชื่อว่า มนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเอง เกิดขึ้นจาก เหตุปัจจัย และการกระทำของตนสนับสนุน มีความเสมอภาคและมีสิทธิแห่งชีวิต ตามธรรมชาติเท่าเทียมกัน ทุกคนมีความเป็นมนุษย์เสมอกันและสามารถ จะสามารถเป็นผู้ปกครองได้เท่าเทียมกัน ทุกคนเป็นผู้ควบคุมบังคับตัวเอง ไม่ใช่ถูก ควบคุมโดยอำนาจเหนือธรรมชาติ แม้จะมีบางมุมมองว่า ผลกรรมเป็นตัวบงการ มนุษย์ ความจริงแล้วผลกรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์นั่นเองเป็นผู้กระทำไว้ ไม่มีใคร ผู้โดยผลกรรมหรือผลของการกระทำนั้นมาให้เรา โดยที่เราไม่ได้กระทำไว้ก่อน มนุษย์จึงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการกระทำและเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการ กำหนด ความเป็นไปของชีวิตทั้งดีหรือไม่ดี (เสฐียร พันธงชัย, 2552, น. 284)

(2) ผู้ปกครองแบบธรรมราชา ในทัศนะฮินดู ให้ความหมายว่า ธรรมราชา คือ ผู้ปกครองที่บริหารบ้านเมืองตามหน้าที่หรือตามธรรม และหน้าที่ ดังกล่าวเป็นกฎที่เทพเจ้าตราไว้ให้ ธรรมราชา จึงมีหน้าที่สนองงานตามความ เชื่อในเดชอำนาจของเทพเจ้าอันศักดิ์เหล่านั้น สถานะความ เป็นธรรมราชาจึงเป็น ตำแหน่งที่เทพเจ้าประทานมาให้ในฐานะทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง

ส่วนในพุทธปรัชญามีหลักการว่า ธรรมราชา หมายถึง ผู้ปกครองที่ ปกครองตนเองและปกครองบ้านเมืองโดย ธรรม รักษา คัมภีร์ ป้องกัน ประชาชนและประเทศโดยธรรม ความเป็นธรรมราชาเกิดขึ้นเพราะเป็น ผู้มี คุณธรรมทั้งในเวลาปฏิบัติหน้าที่และนอกเวลาราชการหรือเวลาส่วนตัว ดังนั้น ธรรมราชา เกิดจากการเป็นผู้มีคุณธรรมของปกครองอย่างสมบูรณ์เท่านั้น เทพเจ้า ไม่ได้ประทานตำแหน่งธรรมราชามาให้ (ปริชา ช้างขวัญยืน, 2548, น. 15)

2. ปัญหาการปกครองแบบอิตาติปไตย อำนาจอิติปไตย ในทัศนะฮินดู เชื่อว่า อำนาจสูงสุดทางการเมือง คือ อำนาจ ของเทพเจ้า เป็นอำนาจที่ควบคุม โลกมนุษย์ โดยมีผู้ปกครองเป็นผู้มีสิทธิได้รับอำนาจดังกล่าวมา ปกครองโลก

มนุษย์ เป็นอัตตาธิปไตย และมีวรรณะพราหมณ์เจ้าพิธีกรรมเป็นสื่อกลางในการเชื่อมต่ออำนาจเทพเจ้านั้น ซึ่งวิธีการดังกล่าวก็ยังเป็นเพียงความเชื่อ ยังไม่สามารถพิสูจน์ขอเท็จจริงได้ว่า เทพเจ้าบังการมาเป็นคำสั่งอย่างไร ในประเด็นนี้ การเป็นธรรมราชาในฐานะเทวราชา ความเชื่อเชิงอภิปรายจึงมีบทบาทมากกว่าอย่างอื่นใด กฎการปกครองจากเทวโลกแบบฮินดู จึงยังเป็นข้อถกเถียงจนถึงปัจจุบัน (เสฐียร พันธรัชนี, 2552, น. 287)

ส่วนในพุทธปรัชญามีทัศนะว่า มนุษย์เป็นผู้สรรสร้างอำนาจให้แก่ตนเอง ทำสิ่งที่ดี ความดีก็เป็นอำนาจ สร้างสิ่งที่ไม่ดี ความไม่ดีก็เป็นอำนาจ เทพเจ้าไม่ได้สร้างอำนาจมาให้ ด้านอำนาจการเมือง ในพุทธปรัชญาถือว่า อำนาจการปกครองที่ดีที่สุด คือ อำนาจแห่งธรรมที่อยู่ในใจมนุษย์ ธรรมที่มนุษย์ ถือปฏิบัติไว้ในใจเป็นอำนาจอันสูงสุด หากผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองต่างมีธรรมในใจของตน ก็ทำให้หลักการและวิธีการปกครองเป็นธรรม สังคมก็จะเป็นระบบธรรมรัฐหรือธรรมิกรัฐ ภายใต้อำนาจแบบ ธรรมาธิปไตย (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2548, น. 15)

สงครามวิชัยกับธรรมวิชัย ในทัศนะฮินดู ถือว่า การมีสถานะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นธรรมราชา เป็นมหาราชา นั้น เกิดจากความสามารถของผู้ปกครองที่มียุทธวิธีในการรบ การทำสงครามและขยายอาณาจักรการปกครองให้ได้กว้างใหญ่ไพศาลมากที่สุด

ตัวอย่างบุคคลใน ประวัติศาสตร์โลก คือ พระเจ้าอโศกมหาราช ช่วงก่อนขึ้นครองราชย์ พระองค์ได้ปลงพระชนม์พระญาติเสียชีวิตจำนวนมาก เนื่องจากการแย่งชิงอำนาจกัน และช่วงต้นรัชสมัยที่พระองค์ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมือง พระองค์ได้ใช้วิธีการแบบสงครามวิชัยขยายอาณาจักรได้กว้างใหญ่ไพศาลมากที่สุด ในสมัยนั้นเรียกว่า ชมพูทวีป การที่พระองค์ทำเช่นนั้น เพราะถือตามคติสงครามวิชัยแบบฮินดู ที่ถือว่า กษัตริย์ทำสงครามได้อย่างชอบธรรม แต่เมื่อ

ปกครองได้ 8 ปี พระองค์ก็สละสังขะพระทัยจากเหตุการณ์สงครามที่ทำให้คนล้มตายจำนวนมาก จึงประกาศหยุดวิธีการสงครามวิชัยแบบอินดูเปลี่ยนมายึดถือแนวทางแบบธรรมวิชัยในพุทธปรัชญา สร้างระบบธรรมรัฐแบบพุทธขึ้นมาจนกลายเป็นระบบพุทธรัฐ อย่างกว้างใหญ่ไพศาล (เสฐียร พันธงชัย, 2552, น. 288)

ส่วนในพุทธปรัชญา มีทัศนะว่า การฆ่า การเบียดเบียนมนุษย์หรือสัตว์ ไม่จะเป็นการฆ่า ระหว่างคนสองคน หรือฆ่ากันในภาวะสงคราม ล้วนเป็นบาปหรือเป็นอกุศลทั้งนั้น ไม่มีความชอบ ธรรมใดๆ ที่จะถือว่าการฆ่าเป็นสิ่งดีงาม เพราะมีผลทำให้ผู้อื่นเกิดความเดือดร้อน

ดังนั้น ธรรมราชา พระเจ้าจักรพรรดิ มหาราชา ตามคติของพุทธปรัชญา ไม่ได้เกิดจากการทำสงครามขยายอาณาจักร แต่ เกิดจากการปกครองบ้านเมืองโดยใช้ธรรมาธิปไตยปกครองกล่าวคือ ยึดมั่นในหลักจักรวรรดิวัตร กุศล กรรมบถ 10 ศีล 5,8 ในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนะว่า หลักธรรมวิชัยก็คือ หลักศีล 5 แม้ศีลข้อ ปาณาติบาตเพียงข้อเดียวถ้าปฏิบัติได้ก็เป็นหลักการหยุดการสงคราม หยุดการฆ่าการเบียดเบียนกัน และกัน และธรรมราชาก็ได้มีกระบวนการเรียนรู้ปลูกฝังหลักธรรมวิชัยหรือศีล 5 ให้แก่ประชาชนใน รัฐ จะเห็นได้ว่า ความเป็นธรรมราชาแบบพุทธ เกิดขึ้นจากคุณสมบัติทางคุณธรรมเท่านั้น (เสฐียร พันธงชัย, 2552, น. 289)

จากที่ได้ยกประเด็นสำคัญของแนวคิดทางปรัชญาการเมืองดังกล่าวมา จะเห็นได้ว่า แนวคิด ผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญาได้เสนอทัศนะโต้แย้งแนวคิดธรรมราชาของอินดู ด้วยเหตุผล ที่แตกต่างและมีความสมเหตุสมผล ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติและหากนำไปปฏิบัติแล้วก็จะเกิดผลดีมากกว่าผลเสีย แนวคิดการเมืองในพุทธปรัชญานั้นจึงมีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ การให้

ความสำคัญกับการกระทำของมนุษย์เป็นสำคัญ ไม่อิงอำนาจเทพเจ้า เรียกว่าปรัชญาแบบอเทวนิยม

อย่างไรก็ตาม แนวคิดธรรมราชาในปรัชญาฮินดูส่วนหนึ่งก็เป็นพัฒนาการทางความคิดที่ ก่อให้เกิดแนวคิดผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญา โดยทั้งสองกลุ่มความคิดก็มีแนวคิด บางอย่างที่ตรงกัน และมีแนวคิดบางอย่างที่มีความเห็นแย้งกันหรือเป็นแนวคิดที่มีลักษณะเฉพาะของตน ในกรณีพุทธปรัชญาที่มีแนวคิดตรงกันหรือได้ยอมรับตามปรัชญาฮินดู เช่น ภาษาที่เป็นสัญลักษณ์ ใช้เรียกตำแหน่งผู้ปกครองว่า ราชา มหาราชา ธรรมราชา จักรพรรดิ เพียงแต่พุทธปรัชญาได้ให้ ความหมายใหม่ที่แตกต่างจากฮินดู และนอกจากนั้น หลักการเกี่ยวกับการปกครอง คุณลักษณะและ คุณสมบัติของผู้ปกครอง เช่น ราชธรรมหรือคุณธรรมจริยธรรมส่วนตัวบางอย่างก็มีลักษณะตรงกับ ปรัชญาฮินดูดังได้อธิบายมาแล้ว

6. บทสรุป

ปรัชญาฮินดูหลายแนวคิดเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดแนวคิดพุทธปรัชญา และพุทธปรัชญาก็มอมรับแนวคิดจากปรัชญาฮินดูในข้อที่ไม่ขัดแย้งกับหลักการของพุทธปรัชญา นอกจากนี้แนวคิดหลักในพุทธปรัชญาปฏิเสธแนวคิดฮินดู โดยการเสนอแนวคิดใหม่ que เห็นว่า ปฏิบัติแล้วเกิดคุณค่าหรือมีความสมเหตุสมผลมากกว่าเช่น ฮินดูยอมรับสงครามที่ชอบธรรม แต่พุทธปรัชญากลับเห็นแย้งว่า ไม่ควรทำสงคราม ควรมีความเมตตาต่อกัน มีการไม่เบียดเบียนกันผู้อื่นหรือสัตว์อื่น เป็นต้น ปัญหาทางปรัชญาการเมืองที่ปรากฏในพุทธปรัชญา ในข้อนี้ พบว่า ก่อนที่จะเกิดแนวคิดธรรมราชานั้น มีแนวคิดปรัชญาทางการเมืองที่เป็นคู่ขัดแย้งกันอยู่ 2 กลุ่มความคิด คือ แนวคิดทางการเมือง แบบอัตตาธิปไตยกับแนวคิดทางการเมือง

เมือง แบบธรรมาธิปไตย โดยแนวคิดแบบอัตตาธิปไตยที่ไม่มีคุณธรรมกำกับ ทำให้เกิดปัญหาการเมือง กล่าวคือ ผู้ปกครองไม่ทรงคุณธรรม ไม่ศึกษาเรียนรู้แนวคิดในการปกครอง ละเลยราชธรรมอันดีที่มีอยู่เดิม ไม่ปรึกษานักปราชญ์ราชบัณฑิตบริหารบ้านเมืองด้วยความเห็นส่วนตัว ไม่รีบแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และแก้ปัญหาการเมืองผิดวิธี ผลที่สุดนำไปสู่ความรุนแรงในสังคมหรือ เกิดุคมิคสัญญี และสังคมล่มสลาย ไม่มีสันติสุข แนวคิดทางการเมืองแบบธรรมาธิปไตย จึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาทางการเมืองที่เกิดจาก การปกครองแบบอัตตาธิปไตยที่สร้างปัญหาการเมืองดังกล่าวมา โดยได้เสนอแนวคิดทางการเมือง แบบใหม่เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย หรือ ธรรมราชา” เพื่อแก้ปัญหาการเมืองทั้งระบบ

ปัญหาสำคัญทางการเมืองที่เกิดจากแนวคิดอัตตาธิปไตยนั้น เป็นเพราะผู้ปกครองขาด หลักการที่เป็นธรรมกำกับการบริหาร ในประเด็นนี้ อาจจะมีมองว่าพุทธปรัชญามีทัศนะแบบสุดโต่ง โดยสรุปว่า อัตตาธิปไตยเป็นแนวคิดที่ไม่ดี ความจริงพุทธปรัชญาไม่ได้ปฏิเสธหรือเห็นแย้งแนวคิดในระบอบการปกครองใดๆ ไม่ว่าจะเป็นระบอบการปกครองแบบอัตตาธิปไตย หรือ ราชาธิปไตย ระบอบโลกาธิปไตย หรือ ประชาธิปไตย หรือ ในระบอบการปกครองอื่นๆ ซึ่งพุทธปรัชญาจะให้ความสำคัญกับคุณธรรมของผู้ปกครองที่เป็นกลไกในการควบคุมมนุษย์ที่จะไปควบคุมระบบการเมือง

หากผู้ปกครองในระบอบอัตตาธิปไตยใช้อำนาจอย่างมีสติมีศีลกำกับ ก็จะทำให้การทำงานมีความรอบคอบ และการตัดสินใจทางการเมืองอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรม หากผู้ปกครองแบบโลกาธิปไตย หรือ ประชาธิปไตยใช้ปัญญากำกับและเป็นเครื่องมือตรวจสอบประขามติของชาวโลกหรือประชาชนว่า อยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมหรือไม่ ก็จะทำให้บริหารงานไม่ผิดพลาดและยุติธรรมต่อทุกฝ่าย และ ธรรมาธิปไตย จัดว่าเป็นหลักการแห่งธรรมที่เป็นเครื่องมือกำกับ กาย วาจา

และใจ ให้มีความถูกต้องดีงาม หรือ หากผู้ปกครองมี ศีล สมาธิ และปัญญา เมื่อไปบริหารบ้านเมืองในระบอบการปกครองใดก็ตาม ก็จะทำให้ระบอบการปกครองนั้นๆ เป็นระบอบการเมืองแบบธรรมราชา และใช้ธรรมเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครอง

กล่าวโดยสรุป ธรรมราชาในพุทธปรัชญา ก็คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ประพาสดีทั้งกาย วาจา และใจ และปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ภายใต้หลักธรรมาธิปไตย คือ มีหลักการ วิธีการและเป้าหมายทางการเมืองภายใต้หลักธรรมาธิปไตย ถ้าสรุปเป็นการคิดเชิงตรรกวิทยา แบบนิรนัยก็จะได้ข้อความว่า

ธรรมราชาทุกคนเป็นผู้ประพาสดี

พระเจ้าพิมพิสารเป็นธรรมราชา

ดังนั้น พระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ประพาสดี

หรือ ธรรมราชาทุกคนปกครองบ้านเมืองโดยธรรม

พระเจ้ามโหวิชิตราชเป็นธรรมราชา

ดังนั้น พระเจ้ามโหวิชิตราชปกครองบ้านเมืองโดยธรรม

จากข้อความนี้ แสดงว่า ธรรมราชา เป็นคนดีมีคุณธรรม ในการปกครองตนเองและบริหาร บ้านเมืองโดยธรรมทุกเวลา หากเทียบเคียงเรื่องนี้จากข้อความในมหาสุทิสสนสูตร หรือ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแห่งอื่นก็จะพบว่า เมื่อธรรมราชาหรือพระเจ้าจักรพรรดิประพาสดีหรือไม่ดีหรือไม่ทรงธรรม ไม่ปกครองโดยธรรม สัญลักษณ์ต่างๆ ด้านอำนาจทางการเมือง และความเป็นธรรมราชา หรือพระเจ้าจักรพรรดิก็จะหายไป ดังนั้น ธรรมราชาต้องเป็นคนดี ตลอดเวลา และปกครองบ้านเมืองโดยธรรม สถานะความเป็นธรรมราชาและสัญลักษณ์ด้านอำนาจจึงจะคงอยู่คู่กันต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (2519). *หลักธรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ฉบับขององค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- จรรย์กยพราหมณ์. (2540). *ราชนิติจรรย์กยคตกะ ฉบับภาษาสันสกฤต*. แปลโดย หลวงพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล). กรุงเทพฯ: ศรุสภา.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2557). *ธรรมราชา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พอล ดาวสเวลล์. (2555). *ระบบการปกครองเผด็จการ*. แปลโดย โคทม อารียา และแกวฤทธา วิริยะวัฒนา. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. (2539). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ส. ศิวรักษ์. (2546). *ความเข้าใจในเรื่องลัทธิธรรม*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2529). *ระบบปรัชญาการเมืองในมานวธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2538). *ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2538). *พุทธธรรม ฉบับขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- เสฐียร พันธงศรี. (2552). *จากภัยระจอนปราชญ์แห่งชมพูทวีป*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศยาม.
- Bierhorst, John . (2009). *The Norton Anthology World Literature* . Shorter Second Edition Volume 1, Edit. By Peter Simon . New York : W.W. Norton & Company Inc.